

Avrupa Birliği'nin Kafkasya Politikası

Ali İzzet KEÇECİ*

Tarihten bugüne çok dilli ve çok kültürlü bir yapıya sahip olması sebebiyle sürekli isyan, işgal ve savaşlara sahne olan Kafkaslar bölgesi, bugün de aynı siyasi ve sosyal sıkıntıları yaşamakta ve dünya kamuoyunda sıkça gündeme gelmektedir. Ünlü Romalı düşünür ve yazar Gaius Plinius Secundus (M.S. 23-79) Romalı yetkililerin Kafkas halkları ile irtibat kurabilmeleri için 80 çevirmenle çalıştıklarını söylemiştir. (Çakmak, 2004 :140) Bu çok dilli ve kültürlü yapı üstüne bir de zorlu bir coğrafi yapı eklendiğinde, bölgeye hükmetmek isteyen devlet ve imparatorluklara ne denli zorluklar çıkardığı ve bu yönetmeye talip devlet ve imparatorluklara neye mal olduğunu anlamak zor olmamaktadır. Geçmişte Avrupalı devletlerin bu coğrafyaya çok da ilgili olmamaları ve sömürge ya da pazar için bu bölgeyi seçmemelerinde en temel sebeplerden biri de budur. Diğer taraftan, Rus Çarlığı ve Osmanlı Devleti gibi iki büyük gücün hakimiyet alanı olması ve yüzyıllarca ikisi arasında el değiştirmesi en nihayetinde Rusya elinde kalması ise yine Avrupalı devletlerin bu alandan uzak kalma sebeplerindendir. Gün-

müz Avrupa Birliği politikalarında bakıldığında da 1990'lı yıllara kadar AB'nin Kafkasya özelinde bir politikası olmadığı ve kayda değer bir (bazı insan hakkı ihlalleri konusu istisna) çalışma yapmadığı bilinmektedir. Sovyetlerin yıkılması ile birlikte bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, Ermenistan ve özellikle Gürcistan ile AB'nin ve özelinde AB üyesi ülkelerin çeşitli ekonomik ve sosyal ilişkilerde bulunduğu bilinmektedir. AB'nin Sovyetlerin ani yıkılışı ve soğuk savaşın sona ermesi sonrası ilk etapta bir kafa karışıklığı yaşaması ve öncelik olarak doğu blokunda yer alan doğu Avrupa ülkelerini kendisine muhatap seçmesi sebebiyle de Kafkas ülkelerine olan ilgisi ve çalışmaları ileri tarihlerde olmuştur. İlk olarak Aralık 1995'te yapılan Madrid Zirvesi'nde Avrupa Birliği, Güney Kafkasya ve Orta Asya üzerinde önemli jeopolitik ve ekonomik çıkarları bulunduğunu ortaya koyan kararında aşağıdaki hususlara yer vermiştir:

- Söz konusu bölgenin önemli hammadde potansiyelinin, özellikle fosil enerjisi, uranyum ve nadir madenlerin bulunduğu.
- Avrupa, Asya ve Uzakdoğu arasın-

* EURO Politika Dergisi Baş Editörü, editor@europolitika.com & alizzetkececi@yahoo.com

- da önemli bir bağlantı oluşturduğu.
- 60 milyon tüketiciden oluşan bir pazar olduğu ve çok büyük bir kalkınma potansiyeline sahip bulunduğu.
 - İstikrarsız durumu dolayısıyla uluslararası organize suçlar için önemli bir kapı oluşturduğu.
 - Rusya, Çin, İran ve Türkiye gibi güçlerin ilgi odağı haline geldiği ve etki altında bırakılmak istendiği.
 - AB ile daha yoğun ilişkide bulunmak istediği.

Bölgesel iş birliği modelleri çerçevesinde Güney Kafkasya'nın çabalarının Avrupa Birliği tarafından desteklenmesi, 21. yüzyılda Avrupa entegrasyonunun yeni bir ivme kazanarak daha büyük alana yayılacağı

görüşünü desteklemektedir. (Rövsen, 2015 :105)

AB'nin Kafkasya politikasında ilk etapta böyle bir niyet beyanında bulunması takdir toplasa da sonrasında gerek kendi içerisinde yaşadığı bütünleşme süreçleri gerekse anıldığı gibi öncelikle doğu Avrupa ülkelerini kendisine muhatap seçmesi bu iyi niyet beyanını sadece yazılı ortama sınırlı kılmıştır. AB'nin Kafkaslar politikasında önemli ilerlemeyi ise 1999'da yürürlüğe giren "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması" oluşturmaktadır. Anlaşmanın esası ekonomik ve teknik konulardır. Anlaşmanın temel mali aracı da TACIS (Technical Assistance to Commonwealth of Independen-

dent States) yani “Bağımsız Devletler Topluluğu’na Yönelik Teknik Yardım Programı”dır. (TUIÇ, 2017) AB’nin yine TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) Projesi ve INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) Projesi de başta tarihi İpekyolu güzergahında ticaret hacmini canlandırmak ve Hazar ötesi ülkelerle de yakın bağ kurmak adına yapılan çalışmalardır. Özellikle, Avrupa ülkelerinin enerji ihtiyaçlarının tamamına yakınının ithal edildiği düşünüldüğünde, daha ucuz gaz ve petrol ithal etmek isteyen AB ülkelerinin bu güçlü pazar ile ilişkiler kurmak istemesi doğaldır. Bu projeler kapsamında yapılan yardımlar ve hibelerin istenilen ölçüde netice yaratmadığı ve gerek AB’nin çok sıcak yaklaşım sergileyememesi gerekse bölgede hedeflenen demokratik siyasi yapı ve serbest pazar ekonomisinin canlandırılmaması sebebiyle yarım kalmıştır.

AB’nin kuzey Kafkasya ile bir bağ kurmaya çalışmaması ve bazı insan hakkı ihlalleri ve iki kez yaşanan Çeçen savaşı dışında bir görüş bildirmemesinde şüphesiz en temel sebep, kuzey Kafkasya özerk cumhuriyetlerinin Rusya hakimiyetinde olması ve bağımsız birer devlet olmamasıdır. Bu sebeple, AB’nin Kafkasya politikasında temel ülkelerin başında Sovyetler sonrası bağımsızlığını kazanan ve batılı birer demokrasi ve serbest pazar ekonomisine geçmesi arzulanan güney Kafkasya ülkeleri bulunmaktadır. Bu sebeple öncelikle, Gürcistan’da meydana gelen yöne-

tim değişikliği (2003-2004) sonrası bu ülke ile ikili ticari ve sosyal ilişkilerini geliştirmiştir. Gürcistan’ın özellikle Kafkas enerji nakil hatlarında önemli bir liman ve kara yolu ağına sahip olması da bu ülkenin AB açısından önemini artırmaktadır. Azerbaycan ve Ermenistan konusunda da anıldığı üzere Sovyet yönetimi sonrası batılı devletler liginde yer almaları için bazı yatırım ve hibe fonları devreye girsede, istenilen ölçüde başarı sağlanamamıştır.

Avrupa Birliğinin Karadeniz kıyı şeridinde yer alan ve soğuk savaş döneminde doğu blokunda konumlanan Romanya ve Bulgaristan’ı doğrudan AB üyesi yapması ile topraklarını ve etki alanını Karadeniz’in ötesine ulaştırmayı amaçladığı anlaşılmakta ve Kafkasya politikasını da bu doğrultuda oluşturmaktadır. Enerji ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya ve diğer doğu ülkelerinden sağlayan AB ülkeleri için yoğun enerji kaynağına sahip Kafkas ülkeleri büyük önem taşımaktadır. Kafkasya politikasını belirleyen en temel unsurlardan bir diğeri de AB’nin orta Asya ülkeleri ile diyalogunun Kafkasya politikasından geçtiğidir. Yani AB Kafkasya ülkelerinde özelinde Azerbaycan ile olumlu bir diyalog kurması ve ortak politikalar geliştirmesi, Azerbaycan üzerinden başta Kazakistan ve diğer orta Asya ülkeleri olmak üzere tüm bölgeye ulaşması anlamına gelecektir. Hali hazırda AB’nin bu ülkeler ile bir diyalogu, ilişkileri ve ticaret hacmi vardır ancak istenilen ölçüde değildir.

Kafkas ülkelerinin tarihsel süreçte

büyük güçlerin egemenliğinde kalması ve bağımsızlığını kazanmalarının üzerinden henüz 30 yıl gibi bir zaman geçmesi sebebiyle AB'nin bu bölgede yapabileceği çokça yatırım ve uygulama bulunmaktadır. Ancak burada en önemli sorunlardan birisi, Kafkas ülkelerinin birbirleri ile yaşadığı siyasi ve sosyal sorunlardır. Diğer bir deyişle, birlikte ortak hareket eden bir Kafkas birliği mantığı olmadığı için AB organlarının ve ülkelerinin politikaları da bu Kafkas ülkelerine göre değişmektedir. Özellikle Azerbaycan ve Ermenistan arasında bağımsızlık sonrası başlayan Karabağ meselesi bu iki ülkeyi uzun yıllar fiili olarak savaş halinde tuttuğu gibi, AB'nin bu iki ülkeye aynı

anda yaklaşmasına da engel olmuştur. Gürcistan'ın 2008 yılında Rusya ile yaşadığı Güney Osetya savaşı da yine bu bölgenin uzun yıllar istikrarsızlaşmasına ve kriz halinin devamına sebep olmuştur. Avrupa Birliği'nin bu bölgede siyasi bir aktör ve yön tayin edici olarak yer almak istemesi çoğu kez bu sebeplerden dolayı mümkün olmamıştır. Sürekli savaş ve siyasi çatışmanın bulunduğu bölgede ne AB istediği ölçüde politikalarını gerçekleştirmiş nede AB ye tam entegrasyon sağlamak isteyen Kafkas ülkeleri bu konuda başarılı olmuştur. Diğer önemli bir sebepte şüphesiz ABD'nin özellikle Rus-Gürcü savaşı sonrası Karadeniz'e çıkmış olmasıdır ki bu durum ilerleyen zaman zarfın-

da bir nebze AB aleyhine gelişmeler neden olmuş ve AB'nin bir bütün olarak Kafkaslarda var olmasına engel olmuştur. Ancak en önemli engelin eski Sovyet zihniyeti ile halen Kafkasya üzerinde etkisini hissettiren Rusya olduğunu belirtmek daha önemlidir.

Rusya-Gürcistan ilişkilerinin tamamen kopması sebebiyle batı liginde yer almak için yoğun uğraş veren Gürcistan'ın, bu noktada diğer ülkelere göre daha başarılı olduğu söylenebilir, nitekim AB ile vize kolaylığı sağlanması ve turizm ve ticaret hacminin artması Gürcistan lehine olmuştur. Karabağ meselesi başta olmak üzere, siyasi ve tarihsel sorunlar nedeniyle çatışma halinde olan Azerbaycan ve Ermenistan ise 2020 yılının Kasım ayında yaşanan II. Karabağ savaşı ile yeni bir sayfa açmanın eşindedir. Öyle ki; Azerbaycan lehine sonuçlanan savaş, bölgede Azerbaycan ve Türkiye'nin etkisini artırmış ve Karabağ işgalinin sonlanmasına yol açmıştır. En azından bundan sonraki süreçte, Karabağ'da siyasi sorun ve çatışma yaşanmayacağı görüşü belirginleşmektedir. Bu süreç şayet AB'nin bir aktör olarak sahada bulunduğu ve siyasi çözüme katkı sunduğu bir ortamda gerçekleşse idi şüphesiz barış sonrası Azerbaycan ve Ermenistan'da da AB etkisi ve gölgesi hissedilirdi ancak AB'nin pek çok konuda ve sorunda olduğu gibi bu konuda da yazılı ve sözlü uyarı ve kınamalar dışında doğrudan bir bütün olarak etkisi görülmemiştir. Fransa'nın Ermenistan ile olan siya-

si bağı ve ilişkileri sebebiyle bir tek Fransa'nın sesi ve etkisi görülse de Ermenistan'ın kaybeden taraf olması Fransa'nın Kafkas etkisini kısa süreli tutmuş ve yaşanan savaş neticesinde masada yer almasına engel olmuştur. Avrupa Birliği'nin ateşkes sonrası yaptığı açıklama ile, tarafların barışa adım atmasından memnun olduğunu bildirmesi dışında bir gelişmede şu ana kadar yaşanmamıştır.

Avrupa Birliği'nin bundan sonraki süreçte, Kafkasya'ya bakışı ve bu noktada üreteceği politikaları da Karabağ savaşı sonrası şekillenecek bölge şartlarına göre belirlenecektir. Ermenistan ve Azerbaycan arasında doğrudan bir barış antlaşması ve akabinde sınırlarının açılması tabii olarak Türkiye – Ermenistan ilişkilerini de etkileyecek ve benzeri bir sonuçla karşımıza çıkacaktır. AB'nin bu noktada, enerji transferi ve ticaret hacminin artırılması açısından eli güçlenecek ve bölgede etkisi artacaktır. Bu etki artışı sadece ticari ve sosyal değil aynı zamanda siyasi denge değişikliği ve en başından beri hedeflenen demokratik yönetimler modeline de vesile olacaktır. Ancak unutulmamalıdır ki bu noktada kararlı ve etkin bir AB politikası şart olup, ateşkes kararından itibaren sadece kutlama ya da kınama kararlarını geçip, ortaya her tarafın kabulünü sağlayacak bir yol haritası koyulması gerekmektedir. AB'nin küçük bir kararsızlığı ya da pasif yaklaşımı Kafkaslarda bir süre daha Rus hakimiyetine sebep olacağı gibi, bölge ülkelerinde AB'ye olan güven ve yaklaşımında

tersine dönmesine sebep olacağı açıktır. Kafkasların, özelinde güney Kafkasya'nın sadece bir enerji kaynağı ya da nakil hattı olmadığı bilinmeli ve tüm dünyaya AB ile bölge ilişkileri verilen bu önem üzerinden gösterilmelidir. Kafkaslar AB için orta Asya ve uzak doğuya bir geçiş kapısı olmakla kalmayıp, kuruluş felsefesine göre şekillendirebileceği ve bu yönde bölge ülkelerinin açık beklenti ve talepleri doğrultusunda başarı sağlayabileceği bir bölgedir. Kıta Avrupa'sına olan uzaklığı bir engel değil aksine AB'nin köklü geçmişinden gelen bir yansıma ve uzun geleceğine dair bir güvencedir.

Sözü Geçen Çalışmalar

Çakmak, H. (2004). AB'nin Kafkasya Politikası. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 139-146.

Rövşen, Ş. (2015). *Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya*. Ankara: EKOAVRASYA.

TUİÇ. (2017, OCAK 19). *AB'nin Kafkasya Politikası ve Bölge Üzerindeki Etkileri*. TUİÇ AKADEMİ: <https://www.tuicakademi.org/abnin-kafkasya-politikasi-bolge-uzerindeki-etkileri/> adresinden alındı.